

MƏHKƏMƏ PROSESİNDƏ VƏKİLLƏR ARASINDA MÜBAHİSƏNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

SEVİNC ABBASOVA¹

Annotasiya

Vəkil məhkəmə prosesi zamanı tərəfin hüquqlarının müdafiəsini həyata keçirən aparıcı subyektdir və onun iştirakı məhkəmə mübahisəsinin ədalətli həllinə yardım etməlidir. Onların davranış qaydalarını əks etdirən bir çox yerli və beynəlxalq normalara rast gəlinir, bu məqalənin məqsədi isə məhz vəkillər arasında proses zamanı qanuni və professional çərçivədən uzaqlaşan mübahisələr nə ilə nəticələnə bilər və necə tənzimlənməlidir suallarına müəyyən məhkəmə presedentləri və mövcud qanunvericilik normalarından çıxan nəticələrə əsasən cavab tapmaqdır. Mübahisə iki vəkil arasında olduğu zaman onların tam bərabər pozisiyalarda olmalarını nəzərə alsaq, mübahisənin hansı zəmində yarandığı, hakimin müdaxilə edib etməməsi və bunu ədalətli şəkildə etməyi bacarması və mübahisə zamanı, ola bilsin ki, sərgilədikləri qeyri-prosessual davranışlara görə məsuliyyət daşımaları məsələlərinə diqqət yetirmək lazımdır. Müasir mənbələrdə vəkillərin daha çox müdafiə etdikləri şəxslərlə və hakimlə aralarında olan hüquqi etika məsələsinə toxunulub, vəkillər arasında olan mübahisələrə isə hüquqi mənbələrdə adətən xüsusi bir məsələ kimi yanaşılmasına ehtiyac duyulmamışdır.

Açar sözlər: çəkişmə, qanunun aliliyi, qarşılıqlı hörmət prinsipi, hüquq etikası, ifadə azadlığı, vəkillikdə şəxsi və ictimai məsuliyyət, hakimin rolu və müdaxiləsi, peşəkar əməkdaşlıq və rəqabət.

I. Giriş

Məhkəmə prosesində iki tərəf arasındakı mübahisənin tənzimlənməsi mahiyyətə çəkişmə prinsipinin tənzimlənməsi mənasına gəlir. Bu prinsip prosesdə qaldırılan mübahisənin həll edilməsinə xidmət edir. Bu zaman sübutların təqdim edilməsi, qarşı tərəfə və şahidlərə işlə əlaqədar sualların verilməsi ilə üzləşmənin həyata keçirilməsi, məhkəmə çıxışları kimi prosessual hərəkətlər çəkişmənin özəyini təşkil edir. Belə hallarda, təbii olaraq, mübahisə xarakterli nitqlərin olması da çəkişmənin mahiyyətindən irəli gəldiyinə görə yolveriləndir. Lakin məqalədə problem olaraq görülən məsələ xüsusiyyətinə görə prosessual çərçivəni aşan mübahisənin baş verməsidir. Məhkəmə prosesi isə bu mübahisələrin həll edilməsi üçün son və əsas məntəqədir. Bu zaman, əgər məhkəmədə baxılan mübahisələr mahiyyət üzrə maddi hüquq normaları ilə həll olunursa, məhkəmədə prosesin aparılma qaydaları və prinsipləri, mərhələlərin ardıcılığı, iştirakçıların kimliyi, onların hüquq və vəzifələri, hətta proses zamanı hansı hərəkətlərin edilməsinin mütləq, hansıların isə qadağan olunması kimi məsələlər hər biri müxtəlif prosessual məcəllələr və digər qanun və normativ hüquqi aktlarla tənzimlənilir. Belə olan təqdirdə qanunun məqsədi hüquq qaydasını rəhbər tutaraq insanların hüquqlarını bir-birlərinə vurduqları zərərdən mübahisələri həll etmək yolu ilə qorumaq və onlar üçün ümumi rifahı təmin etməkdir [10, s. 9].

Milli qanunvericilikdə vəkillərin ümumi peşə fəaliyyətini tənzimləyən “Vəkillərin davranış qaydaları haqqında” Əsasnamə, “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu kimi aktlarda xüsusi olaraq vəkillər arasında münasibət məsələsinə toxunulsa da, onlar arasında mübahisənin tənzimlənməsi və nəticələri xüsusiləşdirilməmiş, yəni digər subyektlərlə olan mübahisələrdən fərqləndirilməmişdir. Belə olan halda, bu tip mübahisələrin xüsusi tənzimlənməyə ehtiyac olması məsələsi sual altındadır. Lakin hazırda yerli və beynəlxalq məhkəmələrdə əksər hallarda rast gəlinən bu problemin tənziminə ayrıca vurğu qoyulmasının vacib olduğu aşkardır. Nəzərə alsaq ki, müdafiəçisi və ya nümayəndəsi olduğu şəxsə göstərdiyi hüquqi yardımın əhatəsinə səmərəli proses üçün hansı hərəkətlərin edilib-edilə bilməyəcəyi ilə bağlı göstərişlər daxil ola bilər, vəkil öz “self-governing” - yəni özünə rəhbərlik edən və müstəqil fəaliyyət funksiyasından dolayı iclas zalında davranış və ya qanun pozuntusu törədə biləcək digər şəxslərdən fərqli pozisiyadadır [1, s. 11]. Belə

¹ Tələbə / Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsi / email: sevincabbasova127@gmail.com

gözləntinin mövcud olması qanunla insan hüquqlarının müdafiəsini həyata keçirən vəkillik peşəsinin ciddiyyət və öhdəlikləri baxımından, vəkillərə digərləri ilə eyni dərəcədə öhdəlik və prosessual pozuntuya dair məsuliyyətin tətbiqinin ədalətli və proporsional olmadığı fikrinə gətirib çıxarır.

Vəkiliyin ilkin məqsədi qanundan istifadə edərək sosial ədalət üçün mübarizə aparmaqdır [10]. Vəkilin bunu qanunun aliliyi prinsipini üstün tutaraq etməsi önəmlidir, belə ki, hüquq müdafiəsi məqsədi daşısa belə, onun törətdiyi prosessual pozuntular məhkəmə işinin onun müvəkkilinin xeyrinə və düzgün həllinə maneə ola bilər. Bununla yanaşı, müdafiə etdiyi tərəfin mənafeyini nəzərə almadan şəxsi emosiyaları ilə proses çərçivəsinə sığmayan davranışlara yol verməsi, təbii olaraq, digərləri üçün qeyri-professional bir mənzərə yaradacaq və vəkilin statusuna zərər vuracaqdır. Vəkillik peşəsinin öhdəlikləri ilə əlaqədar Beynəlxalq Vəkillər Kollegiyasının Hüquq Peşəsi üçün Davranış Qaydalarının Beynəlxalq Prinsiplərində deyilir: “Bütün dünyada vəkillər müdafiə etdikləri şəxslərin maraqlarını öz maraqlarından üstün tutmalı və qanunun aliliyinə hörməti irəli çəkməli olan ixtisaslaşmış peşəkarlardır. Onlar öz müvəkkilərinə göstərdikləri xidmətlə bağlı hüquqi inkişafın davamlı yenilənməsi ilə məhkəmələrə hörmət və layiqli yaşama standartına olan qanuni istəyin uzlaşması üçün çalışmalıdırlar” [6, s. 1]. Müstəqil hüquq peşəsi hüquq qaydasının təmin edilməsinin ayrılmaz şərtidir. İnsanların iqtisadi, sosial, mədəni, mülki və siyasi hüquq və azadlıqlara malik olması tələb edir ki, onların müstəqil hüquqi peşəkarlar tərəfindən təmin edilən hüquqi xidmətlərə əlçatanlılığı olsun [16].

II. Problemin təsviri

Qeyd edildiyi kimi, vəkillər arasında məhkəmə iclasında baş verən mübahisə prosessual mübahisələrin sadəcə bir növüdür, lakin onu digər mübahisələrdən fərqləndirən və bu zaman baş verən pozuntuların daha ciddi problem kimi görülməsinə səbəb olan məsələ mübahisə tərəflərinin beynəlxalq və milli aktlar çərçivəsində tanınan öhdəlikləridir. Bu tip mübahisənin xüsusiyyətlərini onun qanuni baxımdan əsaslı olub-olmaması, hansı zəmində baş verməsi və ya sadəcə olaraq mübahisə zamanı hansısa norma ya da prinsipin pozulub-pozulmaması kimi məsələlər əhatə edir.

Bu xüsusiyyətlər əsasında fərqlənən mübahisələrə aid nümunələr göstərmək mümkündür, məsələn, bir vəkil tərəfindən digərinin fikir və ifadə azadlığına müdaxilə, yəni qarşılıqlı hörmət prinsipinin pozulması nəticəsində mübahisə baş verərsə, bu zaman əgər müdaxilə ictimai təhlükəsizlik, sağlamlıq, əxlaq qaydaları və digər insanların hüquq və azadlıqlarını qorumaq məqsədi daşımırsa, beynəlxalq hüquq normasının pozuntusunu törədən birinci vəkil olacaqdır. Bundan başqa, gender, irqi və s. diskriminasiya əsasında və ya şəxsi zəmində yaranan mübahisələr də özlüyündə pozuntu təşkil edəcəkdir, çünki belə məsələlər məhkəmə iclas zalında proses zamanı işə aidiyyəti yoxdursa, müzakirə edilməməli mövzulardır [15, m. 2.9]. Xarici praktikadakı bir nümunədə gender əsasında bir vəkilin digər vəkilə diskriminasiya xarakterli yanaşmasına nəzər saldıqda kişi olan vəkilin qadın müdafiəçisinin müvəkkilinə məhz müdafiəçisinin qadın olması səbəbindən bu işi uduzacağını, buna görə də başqa bir vəkil tapmalı olduğunu bildirməsi və qadının digər kişi vəkillər tərəfindən də bu cür rəftara məruz qalması səbəbilə vəkillərin peşə qaydalarının bir hissəsini formalaşdıran ədalətlik və bərabərlik prinsiplərinin pozuntusunu mübahisələndirməsinə rast gəlinir. Beynəlxalq normalarda öz əksini tapan bu prinsiplər isə vəkillərin öz həmkarlarına qarşı onların cins, irq və etnik mənsubiyyətlərinə baxmayaraq hörmətlə yanaşmalı olmasını əhatə edir. Nəticədə, qadın vəkilin digərinin qeyri-professional davranışına görə lazımı orqana şikayət etmək hüququ yaranıb [6, s. 15].

Bu mübahisələrin şəxsi zəmində mövcud olan problemlə münasibətin məhkəmə iclas zalında vəkillərin davranışında əks olunması və ya sadəcə olaraq iclasda müdafiə prosesində uyğun olmayan ifadələrdən istifadə edilməsi nəticəsində qarşılıqlı hörmət prinsipinin pozulması kimi prosessual pozuntu hesab edilən xüsusiyyətləri mövcud ola bilər [15, m. 5.3]. Sonuncu hala misal olaraq önəmli bir nüans vurğulamaq üçün bir çox məhkəmədə qarşılaşa biləcəyimiz problemlə məsələni nümunə gətirə bilərik. Belə ki, əgər proses zamanı vəkillər bir-birlərinin ifadələrinə müdaxilələr edir və hüquqi etika pozuntusu hesab oluna biləcək ifadələrdən istifadə edərlərsə, məhkəmə prosesinin sədri hesab olunan hakim prosesin tənzimlənməsini, belə desək, qanunvericiliyin xatırladılmasını həyata keçirməli olan əsas mexanizm kimi görülməcəkdir. Belə hallarda hakim lazımı müdaxiləni etməzsə, nəticə olaraq, digərlərində hakimin qərəzli olması və tərəflər arasında bərabərlik prinsipinin pozulması kimi

düşüncələr yarana bilər. Belə situasiyanın təsəvvüründən bu qənaətə gəlmək olar ki, proses zamanı hər hansı mübahisənin tənzimlənməsində, hüquq qaydasının varlığının xatırladılmasında və müxtəlif qanunvericilik mexanizmlərinin tətbiqində ən başlıca rol hakimi oynayır. Çünki belə olan halda hər iki tərəf pozuntu törətdiyindən pozuntuya məruz qalmanın lazımi şikayəti etməsi gözlənilən olmayacaqdır, buna görə də hakim bərabərlik və obyektivlik prinsiplərinə uyğun olaraq lazımi xəbərdarlığı etməsi və onlar barəsində digər tədbirləri görməsi daha məqsədəuyğun olar. Nəticə olaraq, əvvəldə qeyd etdiyimiz, vəkillər barəsində eyni bir pozuntuya görə digər məhkəmə iştirakçılarından nisbətən fəqli tədbirlərin görülməsi məsələsini hüquqi peşənin fəaliyyət funksiyaları səbəbindən hakimlərə də aid etmək məqsədəuyğun olar.

Vəkillər arasında mübahisənin digər bir növü vəkillərin bir-birləri ilə əməkdaşlıq edərək və ya planlı şəkildə, öz gəlirlərini artırmaq məqsədi ilə çəkişmə zamanı mübahisəni kəskinləşdirmələridir. Bu hal daha çox müstəqil şəkildə vəkilliklə məşğul olan şəxslər arasında baş verir, buna görə hüquq şirkətləri ilə əməkdaşlıq etmək üstün tutulur, çünki onlar əməkdaşlıq etdikləri vəkillərin əməkdaşlıq öhdəliyi ilə fəaliyyət göstərdikləri şirkətin öz reputasiyasına zəmanət verir. Yəni istənilən halda hər hansı bir vəkili pozuntu törədən çıxışı bütün şirkətin əməkdaşlıq reputasiyasına xələl gətirə bilər. Buna görə də vəkili tərəfindən əməkdaşlığın pozulmasına görə şirkətə tətbiq edilən sanksiyanın ölçüsü oxşar qüsura görə fərdi mütəxəssisə tətbiq edilən cəzadan daha böyük ola bilər. Həm də mübahisələrin daha tez həll edilməsi üçün qarşı tərəfin pozuntularının aşkar edilməsini vəkillərinin davranışlarına öz nüfuzunu qorumaq üçün nəzarət həyata keçirən hüquq şirkətinə həvalə etmək daha stimullu görünür, nəinki yuxarıda göstərilən qarşı tərəfin vəkili ilə sövdələşmə ehtimalı daha çox olan fərdi vəkillərə [9].

Problem olaraq görülə biləcək başqa bir məsələ isə hüquq peşəsi və məhkəmə sisteminin reputasiya və etibarlılığına dəyən zərərə bağlıdır. Bir çox mənbələrdə qeyd olunduğu kimi, bəhs olunan peşəni, öz-özünü tənzimləməsi, yəni daha müstəqil fəaliyyətə imkan verməsi ilə dövlət orqanlarının fəaliyyətindən fərqləndirmək mümkündür. Bu isə mövzuya uyğun olaraq o mənaya gəlir ki, hüquq müdafiəçilərinə proses və ya prosesdən kənar fəaliyyət zamanı hər hansı bir ciddi nəzarət mexanizmi yoxdur. Lakin aşkarlıq prinsipinə uyğun olaraq açıq keçirilən proses zamanı peşəkarlar tərəfindən ciddi davranış pozuntularına yol verilməsinin milli və beynəlxalq praktikada müşahidəsi vəkilliyin müstəqillik, sərbəstlik və özünü idarəetmə kimi xüsusiyyətlərinin sarsılmasına səbəb ola bilər. Əvvəldə də qeyd etdiyimiz kimi, ictimaiyyətin ədalətin qorunmasını təmin edən şəxslərə baxışı həm bu peşənin, həm də ayrı-ayrı vəkillərin reputasiyası üçün önəm daşıyır. İki vəkili qanunun aliliyini nəzərə almadan hər hansı mübahisədə çərçivədən çıxmaları ictimaiyyətin nəinki həmin vəkili, ümumiyyətlə, məhkəmə sistemi və onun rəhbər prinsiplərinə olan inamını azalda bilər, bu isə peşənin məqsədinə tamamilə ziddir [2].

III. Hüquqi təhlil

Əvvəldə də qeyd edildiyi kimi, milli, beynəlxalq və digər bir sıra aktlarda müşahidə edilir ki, vəkillərlə bağlı prosessual pozuntu və ya mübahisəyə ümumi yanaşılmış və iki vəkili arasında olan mübahisələrin hüquqi nəticələri, tənzimlənməsi qaydaları xüsusiləşdirilməmişdir. İlk növbədə milli qanunvericiliyə nəzər salsaq, “Vəkillərin davranış qaydaları haqqında” Əsasnamədə vəkillər arasında münasibətlər adlanan 5-ci başlıqda qeyd edilir: “Vəkili müraciət etmiş şəxsin maraqları nəzərə alınmaqla, vəkillər arasında etimada və əməkdaşlığa əsaslanan münasibətlərin olması zəruridir. Vəkili həmkarlarına münasibətdə hörmətlə davranmalı, onların şərəf və ləyaqətini alçaldan hərəkətlərə və kobud rəftara yol verməməlidir” [15, m. 5].

Problemlərin təsviri hissəsində bəhs edilən vəkillər arasında etikadan kənar məhkəmə mübahisəsi nümunəsinin pozuntu təşkil edib-etməməsi sualına cavab arqumenti kimi “Vəkillərin davranış qaydaları haqqında” Əsasnamənin bəndini təqdim etmək olar: “Vicdanlı davranış - Vəkili öz peşə borcunu yerinə yetirərkən dürüstlük və ləyaqətlik nümayiş etdirməli, yalan danışmamalı, hədə-qorxu gəlməməli, təhdid etməməli, digər şəxslərin ağır maddi və sair vəziyyətindən yararlanmamalı, öz peşə və şəxsi məqsədlərinə çatmaq üçün digər qanunsuz vasitələrdən istifadə etməməlidir” [15, m. 2.2]. Azərbaycan Respublikasının “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Qanununda isə vəkili etikasını, vəkili andını və vəkili sirri ilə eyni əhəmiyyətli məsələ kimi göstərilmişdir və mənəviyyata, demokratik

cəmiyyətdə ictimai qaydaya zidd olan məlumatların yayılmamalı olmasını nəzərdə tutan vəkil sirrinə aid qaydaya əsasən demək mümkündür ki, bu tip davranış və ifadələrə də vəkil etikasına əsasən yol verilməməlidir. Həmin qanunun 18-ci maddəsində yazılır: “Vəkil iclasda çıxış edənlərin sözlərini kəsməməli, iclasın iş qaydasını pozmamalıdır”. Bəhs edilən mübahisə zamanı yol verilən pozuntular həmin qanunda intizam pozuntusu adlandırılır və buna dair şikayətlər veriləcəyi halda Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyasının İntizam Komissiyası tərəfindən baxılmalı olduğu bildirilir [11, m. 21]. Burada onların qeyd edilən məsuliyyətə cəlb edilmələri üçün gərəkli olan hakim məsələyə obyektiv yanaşaraq pozuntu barədə səlahiyyətli orqana bildirməsidir, lakin əgər hakim proses zamanı müdaxilə etməməklə yanaşı, bu barədə səlahiyyətli orqana şikayətini bildirmirsə, onun da məsuliyyətə cəlb edilməsi məsələsi mübahisələndirilə bilər. “Hakimlərin Etik Davranış Kodeksi”-nə görə, hakim proseslərdə iştirak edən bütün şəxslərə - tərəflər, o cümlədən müdafiəçilərə eyni münasibəti göstərməlidir. O, yüksək məhkəmə mədəniyyətini nümayiş etdirməklə proses iştirakçılarının hər birinə qarşı münasibətdə ədəb və nəzakətlə davranmalı, prosesin bütün iştirakçılarından bir-birinə və məhkəməyə hörmətlə yanaşmağı tələb etməli, məhkəməyə qarşı aşkar hörmətsizlik göstərənləri cəzalandırmalıdır [3, m. 8, 9].

Reputasiya məsələsində milli qanunvericiliyə paralel olaraq beynəlxalq normalara nəzər salsaq, Vəkillərin Tənzimlənmə Assosiasiyasının aktında qeyd edilən 2-ci prinsipdə deyilir: “Vəkillər vəkillik peşəsi və səlahiyyətli şəxslər tərəfindən təmin olunan hüquqi xidmətlərə olan ictimai inam və etimadı qoruyacaq şəkildə hərəkət etməlidirlər” [14, s. 1]. Çünki peşəkar təcrübə daxilində və ya xaricində cəmiyyətin etimadını sarsıdan hər hansı davranış bütövlükdə vəkillik peşəsinin cəmiyyətə xidmət etmək qabiliyyətinə ziyan vura bilər. Bildirilməlidir ki, əməkdaşlıqdan sui-istifadə edilməsi də vəkillərin davranış etikasına pozuntusu olub praktikada rast gəlinən hallardandır. Nəticədə, doğru şəkildə fəaliyyət göstərən hüquq sistemi vəkillərin bir-birlərinə olan etimadını da tələb edir. Belə olan halda daha effektiv çəkişmə və danışıqların aparılmasına və nəticə olaraq müvəkkillərin maraqları üçün təhlükənin yaranmamasına nail olmaq olar [5]. Vəkillər bir-birlərinə qarşı məhkəmə zalları və vəkillər kollegiyalarında hörmətli və həssas davranmaq, həmçinin peşənin kollektiv reputasiyasını qorumaq vəzifəsinin fərqlində olmalıdırlar. Bu səbəbdən qarşı tərəf mübahisəni başlatmış olsa belə, peşəkarın başqa bir həmkarını alçaltmaq hüququ yoxdur [13].

Problemin təsviri hissəsində vurğulanan vəkillər arasında fikir və ifadə azadlığına hörmət edilməməsi nəticəsində baş verə biləcək mübahisə növünün əsasında insan hüququnun pozuntusunun dayandığını beynəlxalq normalarla da təsdiqləmək mümkündür. Belə ki, Vəkillərin rolu haqqında Əsas Prinsiplərin 23-cü maddəsinə əsasən, “digər şəxslər kimi vəkillərin də ifadə, inanc, birləşmək azadlıqları vardır, həmçinin qanuni fəaliyyətləri səbəbilə heç bir peşə məhdudiyyətindən əziyyət çəkmədən insan hüquqlarının qorunması məqsədilə yerli, milli, beynəlxalq təşkilat və görüşlərdə iştirak edə bilirlər” [2]. Ümumiyyətlə, bütün insanlar fikir və inanclarını azad şəkildə həyata keçirə bilməlidirlər, məhdudiyyət isə sadəcə əxlaqi qaydalar və ictimai normaların pozuntuya uğradığı halda tətbiq olunacaqdır [17, m. 9]. Buna əsasən, fikir və ifadə azadlığını məhkəmə prosesindəki vəkillərə aid edərkən demək olar ki, vəkil iştirak etdiyi kəsusla bağlı şəxsi fikirlərini proses zamanı bölüşə bilər və bir təhdidə və ya istisnalara nəzər almaqla, müdaxiləyə məruz qalmamalıdır.

Xarici qanunvericilik nümunəsi kimi Amerika Vəkillər Kollegiyasının “Peşəkar davranış qaydaları haqqında” Aktında qeyd edilir: “Qaydalarla müəyyənləşdirilmiş öhdəlik və ya qadağalara əməl edilməməsi intizam prosesinin həyata keçirilməsi üçün əsas olacaqdır. Bu zaman tətbiq olunacaq sanksiyanın ağırlığı isə pozuntunun qəsdən törədilməsi, ağırlığı, yüngülləşdirici halın olub-olmaması və əvvəlki pozuntular nəzərə alınmaqla müəyyənləşdiriləcəkdir” [1, s. 19].

Hüquq peşəsinə verilən müstəqilliyin digərləri ilə müqayisədə nadir olduğu qeyd edilir, bunun səbəbi isə bu peşə ilə hökumət və hüquq mühafizə fəaliyyətləri arasındakı yaxın əlaqədir, belə ki, vəkillik peşəsi üzərindəki son səlahiyyət, əsasən, məhkəmələrə aiddir. “Peşəkar davranış qaydaları haqqında” Aktında isə deyilir: “özünütənzimləmə funksiyası vəkillik peşəsinin hökumətin hökmranlığından qorunmasına kömək edir” [1, s. 10; 11]. Bu baxımdan vəkil öz davranışları üzərində hökumət nəzarətinə ehtiyac qalmasına məcbur etməməli və ona verilən öz iş qaydalarını tənzimləmə səlahiyyətini qoruyub saxlamağı bacarmalıdır. Digər bir xarici ölkə qanunvericiliyi kimi Gürcüstan

Vəkillər Kollegiyasının “Vəkillər üçün peşəkar etika” Məcəlləsinin bəzi maddələri Azərbaycan Respublikasının bəhs etdiyimiz qanunvericilik nümunəsi ilə oxşarlıq təşkil edir, belə ki, 10-cu maddəyə görə, “bu peşənin korporativ ruhu vəkillər arasında onların müvəkkillərinin xeyrinə etibarlı əlaqələrin yaradılmasını, lazımsız çəkişmə və istənilən zərərli davranışa yol verməmələrini tələb edir” [8, m. 10].

IV. Beynəlxalq praktika

Öncəliklə, beynəlxalq praktikada da milli təcrübədə olduğu kimi vəkillərin peşəkar fəaliyyətləri ilə bağlı yol verdikləri pozuntular, əksərən, Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 10-cu maddəsi ilə mübahisələndirilir: “Hər kəsin ifadə azadlığı vardır. Bu hüquq müəyyən fikrə sahib olmaq və bölüşmək azadlığını əhatə edir və sadəcə demokratik cəmiyyətdə zəruri olduğu, yəni digər şəxslərin hüquqlarına zərər vurduğu halda məhdudlaşdırıla və müdaxiləyə məruz qala bilər”. Hakimlərin vəkillər tərəfindən törədilən pozuntulara müdaxilə etməsi və həmçinin vəkillərin bir-birlərinə qarşı diskriminasiya əsaslı davranışları ilə bağlı məsələlər isə Konvensiyanın 14-cü maddəsi ilə mübahisələndirilir: “Bu Konvensiya ilə təmin olunan hüquq və azadlıqlardan istifadə cinsi, irqi, dini, dil, siyasi fikir, milli və sosial mənşə, milli azlıqlara mənsubiyyət, əmlak və digər statuslara görə ayrışikliyə yol vermədən mühafizə edilməlidir” [7, m. 10, 14].

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin Moris Fransaya qarşı işində xüsusi ittihamçının vəkilləri tərəfindən əməkdaşlıq şəklində hakimlərə qarşı törədilməsi iddia edilən pozuntu Konvensiyanın 10-cu maddəsinin 1-ci bəndi - ifadə azadlığı ilə bağlı idi. Belə ki, kazusda iddiaçının vəkilləri istintaq işini aparan iki hakimin barəsində məhkəmə istintaqının gedişində üzə çıxmış çoxsaylı qüsurarla əlaqədar olaraq Məhkəmə Xidmətləri Baş Müfəttişliyi tərəfindən araşdırma aparılması məqsədilə ədliyyə nazirinə “kəskin tənqid” məktubu yazaraq onları konkret olaraq “qərəzsizlik və ədalət prinsiplərinə tamamilə zidd olan” davranışda ittiham etmiş, həmçinin işin materiallarındakı sübutları açıq-aşkar qeydə almadığını əlavə etmişlər və məhkəmə prosesi zamanı da vəkil bu ifadələri işlədərək tənqidini açıqca bildirmişdir. Daha sonra iki hakimin ərizəçiyə qarşı şikayət verib onları məhkum etdirməsi 10-cu maddənin pozuntusuna gətirib çıxardı. Çünki bu zaman məhkəmənin də qeyd etdiyinə görə, “ərizəçinin mübahisələndirilən fikirləri nə məhkəmələrin fəaliyyətinə ciddi ziyan yetirən fikirlər idi, nə də mahiyyət etibarı ilə hakimlərin hərəkətlərinə qarşı əsassız hücumlar idi, onlar məhkəmə sisteminin fəaliyyəti ilə bağlı ictimai maraq doğuran müzakirələrin tərkib hissəsi olmaqla hakimlərə qarşı yönələn tənqidlər idi və lap əvvəldən media tərəfindən geniş işıqlandırılmış məhkəmə işi kontekstində səsləndirilmişdi. Baxmayaraq ki, bu fikirləri, həqiqətən, sərt hesab etmək olardı, onlar kifayət qədər “faktoloji əsası” olan qiymətləndirici mülahizələr idi”. Bundan başqa, Məhkəmə ərizəçini məhkum etməklə 10-cu maddənin pozuntusuna yol verən Appellyasiya Məhkəməsinin qərarına münasibətdə bildirmişdi: “Apellyasiya Məhkəməsi mübahisələndirilən fikirləri araşdırarkən həm işin tarixçəsinə, həm də məktubun məzmununa tam diqqət yetirməklə onları məcmu halında nəzərdən keçirməli idi. Ərizəçi tərəfindən “susmaqla razılıq vermə” termininin işlədilməsi özü-özlüyündə hakimin və Cibuti prokurorunun şərəf və nüfuzuna qarşı ciddi hücum sayıla bilməzdi” [12, s. 46]. Nəticə olaraq, vəkil tərəfindən proses zamanı işlədilən ifadəyə 10-cu maddədə göstərilən digər şəxslərin hüquqlarını mühafizə etmək məqsədli müdaxiləyə yol verilib-verilməməsinin müəyyən edilməsi ifadənin hərtərəfli ölçülməsi ilə mümkündür. Həmin məhkəmə işindəki məsələyə, ümumən, bir vəkil tərəfindən prosesual pozuntunun törədilib-törədilməməsi baxımından yanaşsaq, bunun hakimə, yaxud vəkilə qarşı olmasının bir fərqi olmayacaqdır. Bu baxımdan, “vəkil tərəfindən proses zamanı tənqidi yanaşmaların dilə gətirilməsinin məhkəmələrin fəaliyyətinə ciddi ziyan yetirən olub-olmadığını müəyyənləşdirmək həmin ifadənin hərtərəfli dəyərləndirilməsi ilə mümkündür” fikrini vəkillər arası mübahisə kontekstinə də aid edə bilərik.

V. Nəticə

Məhkəmə prosesində vəkillər arasında mübahisələr xüsusiyyətlərinə görə, öncəliklə, diskriminasiya, hüququn aliliyi, qarşılıqlı hörmət prinsiplərinin pozuntusu və qeyd edilmiş başqa əsaslarla baş verməsinə görə fərqləndirilir. Mərkəzi problem mövzusu isə bu mübahisələrin vəkillik peşəsinin reputasiyasının qorunması, vəkilin müdafiə etdiyi şəxsin mənafeyini öz şəxsi mənafeyinin

üstündə tutması və ona təhlükə törədə biləcək hərəkətlərdən yayınması kimi milli və beynəlxalq qaydalara ziddiyyət təşkil etməsidir. Bundan başqa, hakim tərəfindən proses zamanı müdaxilənin əhəmiyyəti odur ki, vəkil tərəfindən prosesdə digər vəkilə qarşı işlədilən təhqiramiz ifadələr və edilən kobud müdaxilələrin qarşısının alınması məhkəmə prosesinin idarə edilməsi ilə bağlıdır və hakim tərəfindən tənzimlənməsi ən doğru yoldur, əks halda isə qeyd edilən proses nümunəsində göstəriləyi kimi mübahisənin böyüyərək hər iki tərəfin hüquq pozuntusu törətməsinə və müdafiə etdikləri şəxslər üçün təhlükəli vəziyyət yaratmasına səbəb olacaqdır.

Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 10-cu maddəsinin pozuntusunun mübahisələndirilməsindən belə nəticəyə gəlmək olar ki, digər bir məhkəmə iştirakçısının fikir və ifadə azadlığına müdaxilə edərək işlədilən ifadənin məhkəmənin fəaliyyətinə ziyan yetirməsi, müdafiə etdiyi şəxsin mənafeyini təhlükə altına alması, qərəzli olması və faktiki əsasının olub-olmaması kimi məsələlər nəzərə alınmalıdır.

Məqalədə göstərilən problemin həll yolu kimi hazırda vəkillər arasında proses zamanı qanun pozuntusu dərəcəsində baş verən mübahisələrin digər proses iştirakçıları tərəfindən törədilən pozuntulardan fərqli və onların peşə funksiyalarına uyğun olaraq xüsusiləşdirilmiş məsuliyyətə cəlb edilmələrini təsbit edən yerli və beynəlxalq normaların müvafiq aktlara əlavə edilməsi təklif edilə bilər. Eləcə də, hakimləri göstərilən situasiyalar zamanı lazımi müdaxiləyə təşviq edəcək qanunvericilik mexanizmini genişləndirmək və peşə funksiyalarına qarşı laqeydlilik səbəbilə zəruri sanksiyanın tətbiqi prosesin və mübahisələrin tənziminə müsbət təsir göstərə bilər.

REFERENCES (ƏDƏBİYYAT):

1. American Bar Association (no date) *Model rules of professional conduct: Preamble & scope*, American Bar Association.
URL: https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/model_rules_of_professional_conduct_preamble_scope/ (last access: 21.04.2025).
2. *Basic principles on the role of Lawyers | Ohchr*.
URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-role-lawyers> (last access: 21.04.2025).
3. Code of Ethical Conduct of Judges.
URL: <https://e-qanun.az/framework/16075> (last access: 20.04.2025).
4. Corley, P.C., Ward, A. and Martinek, W.L. (30AD) 'Myth and Reality in the Judicial Process', in *American Judicial Process Myth and Reality in Law and Courts*. 1st edn. New York, p. 9.
5. *Council of bars and law societies of Europe (CCBE) (2017) European Economic and Social Committee*.
URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/policies/policy-areas/enterprise/database-self-and-co-regulation-initiatives/72> (last access: 21.04.2025).
6. *Ethics for lawyers | horizon institute* (no date) www.thehorizoninstitute.org.
URL: <https://www.thehorizoninstitute.org/usr/library/documents/main/booklet-on-ethics-for-lawyers.pdf> (last access: 21.04.2025).
7. European Convention on Human Rights [4 November 1950] OJ 2 ETS No 005/12;
URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG (last access: 20.04.2025).
8. Georgian Bar Association Code of Ethics for Lawyers (08.12.2012).
URL: https://studylib.net/doc/7190632/gba-code-on-professional-ethics?utm_source=chatgpt.com (last access: 21.04.2025).
9. Gilson, R.J. and Mnookin, R.H. (1994) 'Disputing through agents: Cooperation and conflict between lawyers in litigation', *Columbia Law Review*, 94(2), pp. 513–530. doi:10.2307/1123202.

10. Klebanow, D., Jonas, F.L. and Klebanon, D. (24AD) 'Introduction', in *People's Lawyers Crusaders for Justice in American History*. 1st edn. New York, p. xi.
11. Law of the Republic of Azerbaijan on Lawyers and Advocacy.
URL: <https://e-qanun.az/framework/257> (last access: 20.04.2025).
12. *MORICE v. FRANCE* (2015) HUDOC.
URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-154265> (last access: 20.04.2025).
13. Nurata, Z. (2022) 'The concept of Professional Ethics and debates on professional ethics in the legal profession: The case of ankara', *Siyasal: Journal of Political Sciences*, 31(1), pp. 182–183. doi:10.26650/siyasal.2022.31.1019443.
14. *Sra Handbook*. Solicitors Regulation Authority. (2018, December).
URL: https://www.legalservicesboard.org.uk/Projects/statutory_decision_making/pdf/2018/Annex_A_the_new_rules.pdf; (last access: 21.04.2025).
15. The Bar Association of the Republic of Azerbaijan, 'Regulations on the Rules of Conduct of Lawyers (July 7, 2017).
URL: https://barassociation.az/uploads/attachments/vekillerin_davranish_qaydalari_haqqinda_asasname_2245c0c648bbfbdacc5ff171bd0a691.pdf (last access: 21.04.2025).
16. The Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (no date) *Basic principles on the role of Lawyers | Ohchr, United Nations Human Rights Office of the High Commissioner*.
URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-role-lawyers> (last access: 21.04.2025).
17. *The Human Rights Act*. The Human Rights Act | EHRC. (2021, June 3).
URL: <https://www.equalityhumanrights.com/human-rights/human-rights-act> (last access: 21.04.2025).

CHARACTERISTICS OF DISPUTES BETWEEN LAWYERS DURING COURT PROCEEDINGS

SEVINJ ABBASOVA¹

Abstract

The lawyer is a key figure who defends the rights of a party during court proceedings, and their participation should contribute to the fair resolution of the legal dispute. Numerous local and international regulations reflect the rules of conduct for lawyers. However, the purpose of this article is to address the question of what consequences may arise and how disputes between lawyers that deviate from legal and professional boundaries during proceedings should be regulated, based on certain judicial precedents and existing legislative norms. Considering that both lawyers are in equal positions when a dispute occurs between them, it is important to examine the grounds on which the dispute arose, whether the judge intervenes and whether they can do so fairly, and whether the lawyers may bear responsibility for any non-procedural behavior they exhibit during the dispute. Modern sources tend to focus more on issues of legal ethics between lawyers and the individuals they represent or the judge. However, disputes between lawyers have not typically been treated as a separate subject requiring special attention in legal literature.

Keywords: *dispute, rule of law, principle of mutual respect, legal ethics, freedom of expression, personal and public responsibility in advocacy, the role and intervention of the judge, professional cooperation and competition.*

¹ Student / Faculty of Law, Baku State University / email: sevincabbasova127@gmail.com

ОСОБЕННОСТИ СПОРОВ МЕЖДУ АДВОКАТАМИ В ХОДЕ СУДЕБНОГО РАЗБИРАТЕЛЬСТВА

СЕВИНДЖ АББАСОВА¹

Резюме

Адвокат является ключевой фигурой, защищающей права стороны в ходе судебного разбирательства, и его участие должно способствовать справедливому разрешению правового спора. Существуют многочисленные национальные и международные нормы, отражающие правила поведения адвокатов. Однако цель данной статьи — рассмотреть вопрос о том, к каким последствиям могут привести споры между адвокатами, выходящие за рамки правовых и профессиональных норм в ходе процесса, и как такие споры следует регулировать на основе определённых судебных прецедентов и действующих законодательных норм. Учитывая, что оба адвоката находятся в равных позициях во время спора, важно проанализировать, на какой почве возник конфликт, вмешивается ли судья и способен ли он сделать это справедливо, а также несут ли адвокаты ответственность за проявленные ими в процессе спора неправомерные или непроцессуальные действия. Современные источники в большей степени сосредоточены на вопросах правовой этики в отношениях между адвокатами и лицами, которых они представляют, или судьями. Однако спорам между адвокатами в юридической литературе, как правило, не придаётся значения как отдельному вопросу, требующему особого рассмотрения.

Ключевые слова: спор, верховенство закона, принцип взаимного уважения, юридическая этика, свобода выражения мнений, личная и общественная ответственность в адвокатской деятельности, роль и вмешательство судьи, профессиональное сотрудничество и конкуренция.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 23.04.2025

Çapa qəbul tarixi: 17.09.2025

¹ Студент / Бакинский государственный университет / email: sevincabbasova127@gmail.com